

בס"ד. שיחת ש"פ תשא, י"ח אדר-ראשון, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. על הפסוקי "כי תשא את ראש בני ישראל", מפרש רש"י: "כי תשא, לשון קבלה, כתרגומו, כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגלגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם".

והנה, ידוע בכללי רש"י¹ שכאשר רש"י כותב "כתרגומו", הרי הוא שולל את הפירוש הפשוט. ובנדו"ד — איתא במפרשים³ שכוונת רש"י לשלול את הפירוש ש"תשא" הוא לשון הרמה (כדאיתא במדרש⁴), כי, ע"פ פשוטו של מקרא לא שייך כאן ענין של הרמה, ולכן מפרש שהוא "לשון קבלה, כתרגומו" ("תקבל").

אבל עדיין צריך להבין: לכאורה ה"י רש"י יכול לפרש בפשוטו של מקרא ש"תשא" הוא "לשון חשבון" — כפי שפירש בפ' וישב⁵ על הפסוק "ישא פרעה את ראשך", "לשון חשבון, כשיפקוד שאר עבדיו. . . ימנה אותך עמהם". ופירוש זה מתאים גם כאן, שעריכת החשבון של מספר בניי תהי' ע"י נתנת מחצית השקל; ולמה הוצרך רש"י לפרש "לשון קבלה, כתרגומו"?

ונוסף לזה, יש גם "קלאץ קושיא" בפירוש רש"י: גם אם "תשא" הוא "לשון קבלה", אינו מובן למה מפרש רש"י "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'", ולא "כשתקבל סכום מנינם" — הרי תיבת "כשתחפוץ" אינה מופיעה בתרגום (לא בתרגום אונקלוס, ולא בתרגום יונתן בן עוזיאל ותרגום ירושלמי), ובודאי לא נתפרשה בפסוק, וא"כ, למה מוסיף רש"י תיבה זו?

ב. והביאור בזה:

רש"י אינו יכול לפרש ש"תשא" הוא לשון מנין, כי, בהמשך הכתוב נאמר לשון מנין — "בפקוד אותם", ואם נאמר ש"תשא" הוא לשון מנין,

(3) פי' הרא"ם.

(4) ראה תנחומא פירשתנו סוף אות ג ואילך.

(5) מ, יג. וראה שם, כ.

(1) ריש פרשתנו (ל, יב).

(2) "כללים בדברי רש"י" הנדפס בכמה

חומשים.

אינו מובן: למה נכפל ענין המנין ב' פעמים? — ולכן מפרש רש"י "כי תשא, לשון קבלה".

אבל, אם נאמר שהפירוש ד"תשא" (לשון קבלה) הוא "כשתקבל" — אינו מובן סדר הענינים בכתוב: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'" — שהרי הנתינה ("ונתנו") צריכה להיות לפני הקבלה ("תשא")? — ולכן מפרש רש"י "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'".

ג. ובפירוש זה — "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו'" — מבהיר רש"י ענין נוסף:

כאשר לומדים את הפסוק "כי תשא גו' ונתנו איש כופר נפשו גו'" באופן שטחי, יש מקום לפרש, שכאשר מונים את בני לגולגלותם, אזי צריך ליתן מחצית השקל, כדי שלא יהי' נגף בבני".

וכפי שמצינו במפרשים⁶ בתירוץ הקושיא למה מנה דוד את בני לגולגלותם (כפי שמביא רש"י בהמשך הפסוק ממה "שמצינו בימי דוד")⁷, "וכי דוד לא קרא בימיו זאת הפרשה שגזרה שלא ימנם לגולגלותם"⁸ — כיון שהי' סבור שפירוש הפסוק הוא "כשתמנם לגולגלותם אחר כך יתנו איש כופר נפשו".

ולכאורה יש להביא הוכחה לפירוש זה ממ"ש "ונתנו איש כופר נפשו" — שהרי ענין של "כופר", כפרה, הוא בגלל ענין בלתי-רצוי, ועכצ"ל, שזהו בכדי לכפר על זה שהמנין הי' לגולגלותם.

[ומה שמצינו במדרשי חז"ל⁸ ש"כופר נפשו" הו"ע הכפרה על חטא העגל — הרי זה באופן הלימוד ע"ד הדרש, אבל לא בפשוטו של מקרא, ש"ונתנו איש כופר נפשו" בא בהמשך ל"כי תשא גו'", שמשמעותו שאין זה חובה אלא רשות, ועכצ"ל, שלא מדובר כאן אודות הכפרה על חטא העגל (שבודאי אינה רשות אלא חובה), אלא פירוש הכתוב הוא שכאשר תרצה (רשות) למנות את בני, הנה כשתמנם לגולגלותם, יתנו אח"כ כופר נפשו, לכפר על המנין לגולגלותם].

אבל רש"י אינו מפרש כן, כי, לשון הכתוב הוא "ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם", היינו, שהמנין עצמו הוא ע"י נתינת מחצית

8) ירושלמי שקלים פ"ב ה"ג. תנחומא פרשתנו יו"ד.

6) לבוש האורה.
7) שמואל-ב כד.

השקל, ולא שנתינת מחצית השקל באה לכפר על המנין שנעשה לגולגלותם.

ולכן מפרש רש"י: "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם", וכפי שהכתוב ממשיך לפרש טעם הדבר: "ולא יהי בהם נגף", "שהמנין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם, כמו שמצינו בימי דוד". וזהו גם הפירוש ד"כופר נפשו" — כפי שמפרש רש"י בסיום הענין: "לכפר על נפשותיכם", "שלא תנגפו ע"י מנין".

ועפ"ז יובן גם מה שרש"י כותב כל זה בהמשך אחד, באותו ד"ה — אף שלכאורה הי' לו לכתוב תחילה "תשא לשון קבלה כו", ואח"כ לפרש "אל תמנם לגולגולת כו" בד"ה בפני עצמו — כי, כיון ש"תשא" אינו לשון מנין (שהרי ענין המנין נתפרש בהמשך הכתוב: "בפקוד אותם"), אלא "לשון קבלה", ולא קבלת סכום מנינם (לאחרי המנין), אלא "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם כו" (שהרי רק לאח"ז נאמר "ונתנו גו' בפקוד אותם"), אזי בהכרח לפרש שהמנין אינו לגולגלותם — "אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם".

ד. וע"פ המדובר כמ"פ שבפירוש רש"י יש גם ענינים מופלאים כו' — הנה גם כאן רואים שע"י פירוש רש"י זה מתורצת סתירה בין שתי מימרות בגמרא:

במסכת ברכות¹⁰ מסופר שכיון שדוד התבטא כלפי הקב"ה באופן בלתי-רצוי, "אמר לי' הקב"ה .. הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו וגו', מיד ויעמוד שטן על ישראל¹¹, וכתיב¹² ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל".

ובמסכת יומא¹³ שנינו: "אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב¹⁴ ויפקדם בבזק (לשון שברי חרסים, נטל כל אחד ואחד חרס והשליך לפניו ומנו החרסים). מתקיף לה רב אשי, ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא, ודילמא שמא דמתא הוא, כדכתיב¹⁵ וימצאו אדוני

(13) כב, ב (ובפרש"י).

(14) שמואל-א יא, ח.

(15) ס' שופטים א, ה.

(9) פרשתנו ל, טו.

(10) סב, ב.

(11) דברי הימים-א כא, א.

(12) שמואל-ב כד, א.

בזק, אלא מהכא, וישמע¹⁶ שאול את העם ויפקדם בטלאים" (צום לקחת כל אחד טלה מצאן המלך .. ונמנו הטלאים). ולכאורה אינו מובן¹⁷:

מהו הטעם שבמסכת יומא למדים האיסור למנות את ישראל ממ"ש בשאול "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים", ולא ממ"ש "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'", כמו במסכת ברכות — בה בשעה שהלימוד מהפסוק "כי תשא גו'" הוא "דברי תורה", וא"כ הרי זה איסור מן התורה (ולא רק מדברי קבלה, כמו הפסוקים "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים"), והוא "דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו" (משא"כ הפסוקים שבדברי קבלה, ובפרט הפסוק "ויפקדם בבזק", שעל זה הקשה רב אשי "ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא, ודילמא שמא דמתא הוא")?

ועוד ועיקר: מ"ש בשאול "ויפקדם בבזק" או "ויפקדם בטלאים" — הרי אין זה חידוש שנתחדש בבית דינו של שאול, שאין זה מחייב את בית דינו של דוד שיכולים לסבור באופן אחר (כפי שמצינו שהיו חלוקים ביניהם כו'¹⁸), אלא הנהגת שאול באופן כזה היתה בגלל מ"ש "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו גו'", וא"כ, למה למדים האיסור מהנהגת שאול, ולא מהפסוק "כי תשא גו' ונתנו איש כופר נפשו"? עצמו?

וכן יש לדייק בשו"ע של רבינו הזקן, שכתב בסי' קנ"ו¹⁹: "אסור למנות את ישראל כו'", ובמ"מ לשם (שאף שלא ידוע אם נכתבו ע"י רבינו הזקן בעצמו, או ע"י אחיו כו', הרי בודאי נכתבו ע"י בר-סמכא²⁰) מצויין ל"פ"ב דיומא ד' כ"ב ע"ב, רמב"ם פ"ד מה' תמידין ה"ד, מ"א, רש"י שמואל א סט"ו ד"י²¹, ולא צויין למסכת ברכות שבה הובא הפסוק "כי תשא גו'". [כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שיפסיק כאן, כדי שבינתיים יוכלו לחשוב על תירוץ].

* * *

ה. יש מתרצים²², שיש חילוק בין מנין כל ישראל למנין חלק

20) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 24 הערה 28.

21) ראה מכתב ועש"ק פ' כי תשא שנה זו (אג"ק חכ"ג ס"ע שמג) בהערה.

22) עין זוכר (להחיד"א) מע' מ אות כד. שפת אמת יומא שם.

16) שמואל-א טו, ד.

17) ראה חדא"ג מהרש"א יומא שם. באר שבע תמיד כח, א.

18) ראה עירובין נג, סע"א. סנהדרין יט,

ב. הובא בתוד"ה יוסי — חגיגה טז, א.

19) סט"ו.

מישראל, והיינו, שהפסוק "כי תשא גו" קאי במנין של כל בני דוקא, ולכן לא הובא פסוק זה במסכת יומא, ששם מדובר גם אודות מנין של חלק מבני, ועל זה מביאה הגמרא ראי' מהמנין דשאל שבו נימנו רק חלק מבני. אבל, הרי גם אצל דוד לא נימנו כל ישראל, אלא רק יוצאי צבא, ואעפ"כ, הובא על זה במסכת ברכות הפסוק "כי תשא גו", וגם רש"י בפירושו על הפסוק מביא "כמו שמצינו בימי דוד".

ובהכרח לומר כדברי המפרשים²³ שמחלקים בין דבר מצוה לדבר הרשות:

במסכת יומא מפורש להדיא "אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה", ועל זה הובאו הפסוקים "ויפקדם בבזק" ו"ויפקדם בטלאים", שמנינים אלו היו לצורך המלחמה — "לדבר מצוה"; ולכן לא הובא שם הפסוק "כי תשא גו", שקאי במנין שאינו דבר מצוה אלא רשות, כמשמעות לשון הכתוב "כי תשא" (כנ"ל ס"ג), וכפי שמדייק רש"י: "כשחתפוץ .. לדעת כמה הם", והיינו, שזהו דבר הרשות שתלוי ברצונו של משה.

ובאופן כזה הי' גם המנין בימי דוד (שמזכיר רש"י בהמשך פירושו), שעל זה מביאה הגמרא בברכות את הפסוק "כי תשא גו" — שמנין זה לא הי' לצורך מצוה, כדמוכח מזה שיואב התווכח עם דוד וטען שאין צורך למנות את בני, ועכצ"ל שמנין זה הי' באופן של רשות.

ו. אמנם, חילוק הנ"ל בין מנין לדבר מצוה למנין של רשות, מתרץ רק את הסתירה שבין מסכת ברכות למסכת יומא, אבל עדיין יוקשה בנוגע לשו"ע של רבינו הזקן:

בנוגע לדבר מצוה — האיסור למנות את ישראל הוא רק מדברי קבלה (כנ"ל), ואילו במנין של רשות, שעל זה קאי הפסוק "כי תשא גו", האיסור הוא מן התורה (ואין כאן המקום לבאר פרטי החילוקים בין איסור מדברי קבלה לאיסור מן התורה²⁴). וא"כ, כאשר רבינו הזקן כתב ש"אסור למנות את ישראל .. אפילו לדבר מצוה", הי' לו להוסיף שמנין של רשות חמור יותר, שאיסורו מן התורה?

בשלמא בנוגע להרמב"ם²⁵ שכתב ש"אסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר, שנאמר ויפקדם בטלאים" — הרי נגוסף לכך שהדגשת החילוק בין איסור דרבנן לאיסור מן התורה מתאים יותר לדברי האחרונים

23) עיון יעקב ועץ יוסף לע"י יומא שם. קבלה (ע' קו ואילך). וש"נ.
24) ראה אנציק' תלמודית (כרך ז) ערך דברי
25) הלי' תמידין ומוספין שם.

שדרכם לפרט יותר, משא"כ הרמב"ם אין דרכו בכך, הנהן הרמב"ם כותב דין זה בהלכות תמידין ומוספין²⁵ בנוגע למנין בשביל הפייסות, שזהו דבר מצוה; אבל רבינו הזקן כותב דין זה בסי' קנ"ו ששם מדובר אודות כללות הנהגת האדם, וא"כ, הי' לו להוסיף גם בנוגע למנין של רשות, שאיסורו מן התורה, מהפסוק "כי תשא גו"?"

ויש לומר, שבשולחן-ערוך, דרך ההלכה, נקט רבינו הזקן (לא ע"פ פשוטו של מקרא שנתנית מחצית השקל היתה כדי "שלא תנגפו על ידי מנין", אלא) לפי דרך הדרוש שנתנית מחצית השקל היתה "כופר נפשו" כדי לכפר על חטא העגל (כנ"ל ס"ג), ועפ"ז, אין מכאן ראיה שאסור למנות את ישראל.

ז. אך עדיין צריך להבין:

בתחילת חומש הפקודים צוה הקב"ה את משה למנות את בניי — מנין "לדבר מצוה", ורש"י²⁶ מפרש שהמנין הי' "על ידי שקלים בקע לגולגולת", ונמצא, שגם מן התורה אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, וא"כ, למה לא הובאה ראיה בשו"ע רבינו הזקן מחומש הפקודים? ויש לומר:

מחומש הפקודים אין להוכיח שאסור למנות את ישראל אלא ע"י דבר אחר — שהרי לא נתפרש בקרא שהמנין הי' ע"י שקלים, ואדרבה: "הרבה מן המפרשים .. אמרו שמספר זה הי' בלא שקלים"²⁷, וא"כ, ההוכחה היחידה שאסור למנות את ישראל אלא ע"י דבר אחר היא — ממ"ש בשאול "ויפקדם בטלאים", כביומא.

ויתירה מזה: גם מ"ש רש"י שהמנין דחומש הפקודים הי' "על ידי שקלים בקע לגולגולת" — הרי זה בגלל שכן הוא ע"פ הלכה, ש"אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב .. ויפקדם בטלאים", ולא בגלל שמוכרח הדבר בפשוטו של מקרא.

ולהעיר, שגם לפי פירוש רש"י שהמנין דחומש הפקודים הי' "על ידי שקלים בקע לגולגולת", אין זה נעשה דין מן התורה, וכפי מצינו כמה ענינים שהיו בימי משה שנחשבים כחיוב מדרבנן, וכמו קריאת התורה, ש"משה רבינו תיקן להם לישראל כו"²⁸, ואעפ"כ, אין זה חיוב מן התורה, אלא מדרבנן, ועד"ז בנוגע למנין בניי, שגם אם בימי משה

28) רמב"ם הל' תפלה רפי"ב.

26) ר"פ במדבר (א, ב).

27) כלי יקר עה"פ.

הי' המנין ע"י שקלים, אין איסור מן התורה למנות את ישראל לדבר מצוה, אלא רק מדברי קבלה.

ח. אמנם, ע"פ האמור לעיל שמדובר כאן אודות מנין בני שתלוי ברצונו של משה, כלשון רש"י "כשתחפוץ .. לדעת כמה הם" — אינו מובן:

כיצד יתכן שמשה רבינו, רועה נאמן, "רעיא מהימנא", יחפוץ למנות את בני, בה בשעה שענין המנין כשלעצמו כרוך עם סכנה של נגף²⁹, שלכן צריכים לחפש עצה ש"לא יהי נגף"?
והביאור בזה:

על הפסוק³⁰ "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", מפרש רש"י: "אע"פ שמנאן .. (בפ' ויגש³¹) חזר ומנאן .. להודיע חיבתן כו'". וכמבואר בזה³², שענין המנין מדגיש את החשיבות של כל אחד מישראל ללא חילוק בין גדול במעלה לאיש פשוט, שכולם נימנים בשוה. ומזה מובן גם בנוגע למשה רבינו — שיחפוץ למנות את בני כדי לעורר ולגלות את חיבתן לפני המקום.

ועל זה אמר לו הקב"ה: "כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם, אל תמנם לגולגולת, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים ותדע מנינם", וכאשר המנין יהי' באופן כזה, אזי "לא יהי' בהם נגף גו'".

* * *

ט. מאמר (כעין שיחה) ד"ה כי תשא גו'³³.

* * *

י. איתא בגמרא³⁴: "אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע, במה תרום קרן ישראל, אמר לו, בכי תשא" (קח מהם כופר לצדקה).
ולכאורה תמוה ביותר:

(32) ראה גם לעיל ע' 116. וש"נ.
(33) המאמר — שהי' מיוסד על מאמר ד"ה זה בביכל שהגיע לאחרונה מן השבי, ובו נתבאר מעלת מצות הצדקה — לא הגיע לידינו לע"ע (המו"ל).

(34) ב"ב יו"ד, ב (ובפרש"י).

(29) בזכרון אחדים, שנתבאר, שהסכנה שע"י ענין המנין היא — ע"ד מארז"ל (ברכות נה, רע"א) "שלשה דברים מזכירים עוונותיו של אדם .. עיון תפלה", כיון שע"ז "מפשפשים למעלה במעשיו כו'" (פרש"י שם).

(30) ר"פ שמות.

(31) מו, ח ואילך.

משה רבינו הוא רעיא מהימנא, ו"אוהב ישראל הי"י"³⁵, ועד שמסר נפשו עבור צאן מרעיתו — לא רק עבור צדיקים, אלא אפילו עבור חוטאי העגל — באמרו³⁶ "אם תשא חטאתם (הרי טוב כו') ואם אין מחני נא גו'".

וא"כ, כיצד יתכן שמשה רבינו יבוא ויטעון להקב"ה: "במה תרום קרן ישראל"?!

וגם צריך להבין מענה הקב"ה ש"אמר לו בכי תשא", "קח מהם כופר לצדקה" — מהי מעלתה של מצות הצדקה בנוגע להרמת קרן ישראל?

יא. ונקודת הביאור בזה — שדוקא בגלל שמשה רבינו הי' רעיא מהימנא ואוהב ישראל, הנה כיון שלאחרי חטא העגל היו בני"י במעמד ומצב ירוד, לכן, לא הסתפק משה רבינו בכך שע"י מסירת נפשו פעל אצל הקב"ה ענין הסליחה, אלא רצה לפעול עליוי גדול יותר אצל בני"י — ש"תרום קרנם של ישראל".

וכן הוא גם בנוגע לדורות הבאים — שגם אותם ראה משה רבינו, ורצה לפעול גם בהם ש"תרום קרנם".
ולדוגמא:

ישנם כאלו שלא מבינים מה רוצים מהם: הוא מתפלל ולומד חת"ת, וכאשר עורכים "מגבית" משתתף גם הוא ונותן כפי נדבת לבו, ובמילא, "שישו בני מעי"...

די בכך — טוען הוא — שבהיותו ברוסיא הי' צריך להתיישר כו'; אבל עכשיו, בהיותו בברוקלין שבאמעריקא, יכול הוא לנוח, לישן ביום הש"ק אחר חצות, לשנות "דזשוס", ולקרוא את העיתון, כדי לדעת מה קורה בוואשינגטאן ובשאר מדינות, ולהיראות יהודי מכובד — להקפיד שזקנו יהי' מסורק, ושהעניבה תהי' במקומה... וכיו"ב בשאר ענינים שלא היתה להם תפיסת מקום בהיותו ברוסיא, בנעוועל או בבעשענקאָוויטש ששם הי' חסר לפעמים גם עבור אוכל נפש!...

הוא נמצא ב"בוץ" של אַמעריקא ("אין דער אַמעריקאַנער בלאַטע"), וכטבע הבוץ — הולכים ושוקעים בו יותר ויותר...
— וכידוע הסיפור שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁷, אודות שני אחים,

(37) ראה סה"ש תש"ב ע' 21. וראה גם תו"מ ח"ד ע' 185.

(35) מנחות סה, סע"א ואילך.
(36) פרשתנו לב, לב (ובפרש"י).

שא' מהם הי' מחסידי רבינו הזקן, והי' עני, והשני לא הי' חסיד, והי' עשיר, וכאשר נפגשו, אמר החסיד לאחיו העשיר: יש חי' כזו שכל התענוג שלה הוא בהיותה מונחת ושקועה בטינופת, וגם כאשר היא שקועה בטינופת עד צוארה, הנה דאגתה היחידה היא: מדוע אינה שקועה בטינופת גם מעל לראשה ("איבערן קאָפּ")! ... וסיים, ש"חי'" זו נקראת "עשיר"... כדברי הגמרא³⁸: "לית דעתיר מחזירא"...

וכאשר מנסים להסביר לו שאין זה מעמד ומצב הרצוי כו' — אינו מבין מה רוצים ממנו: למה עליו לצאת מעורו ("אַרויסשפרינגען פון די הויט")?! ...

וכדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁹ אודות ה"מרתף" בקרעמענטשוק, שכאשר נמצאים משך זמן בחשכת המרתף ומתרגלים לחושך, שוב לא מרגישים שזה חושך, ועד שמדמים שזהו אור! ...

וכאשר מדברים עמו אודות ביאת המשיח, "אני מאמין בביאת המשיח" — חושב לעצמו: מה הוא צריך את כל ה"טראָבל" הזה?! ... עכשיו טוב לו, יש לו "גוד טיים"... ומי יודע מה יהי' כשמשיח יבוא — משיח עלול לצוות עליו "לשכוח על עצמו" לרגע, ולקיים מצוה בהידור...

[ובדוגמת טענת דור המדבר⁴⁰, שלא רצו להכנס לארץ, כיון שבמדבר היו להם כל צרכיהם מן המוכן, ויכולים לישב וללמוד תורה במנוחה, וא"כ, למה להם להיכנס לארץ שבה יצטרכו להתעסק בעניני פרנסה באופן ש"בזעת אפך תאכל לחם"⁴¹].

אלא מאי, "שכינתא בגלותא"⁴² — אזי יאמר תהלים! ...

וכמו"כ כשאומרים לו שצריך לעסוק בהפצת המעיינות חוצה — טוען שענין זה יכול להיעשות ע"י אחר, שהרי "הרבה שלוחים למקום", ואין זה הענין שלו...

[וכידוע הסיפור⁴³ אודות המלמד שקרא את המכתב כו', ולא הי' נוגע לו הדבר, כיון שהמדובר הי' אודות אביו של מישהו אחר, ולא שלו].

(41) בראשית ג, יט.

(42) ראה זהר ח"א כז, ב. ח"ב ב, ב. ח"ג עה, ב. ועוד. וראה מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי.

(43) ראה בארוכה לעיל ע' 165. וש"נ.

(38) שבת קנה, ב.

(39) ראה גם אג"ק שלו ח"א ע' תפב. סה"ש תש"א ע' 140. תש"ב ע' 81. תש"ד ס"ע 125. וראה תו"מ שם ע' 191.

(40) ראה גם תו"מ ח"מ ע' 279. וש"נ.

וגם לאחרי שדובר מאה פעמים — אין זה מועיל (וכנראה הרי זה בגלל חסרונו של המדבר כו').

וכיון שמשה רבינו רואה את המעמד ומצב לאמיתתו,
— שהרי אף שנקרא בשם "פתי"⁴⁴, אי אפשר לרמות אותו,
ועאכ"כ שאי אפשר לרמות את הקב"ה⁴⁵, ובכל אופן, אין זה משנה את
המציאות... —

אומר משה רבינו להקב"ה: "רבש"ע, במה תרום קרן ישראל"
שבדור זה?! — וכי זוהי תכלית הכוונה ד"דירה בתחתונים", שישוב
בברוקלין שבאמעריקא, "גן עדן" שבעוה"ז, יטפחו את זקנם, ויקפידו על
מקומה המדוייק של העניבה?! ...!

יב. ועל זה השיב הקב"ה למשה — "בכי תשא":

"כי תשא" — הוא ציווי למשה רבינו, אשר, ביחד עם זה שהי'
בתכלית החכמה, ועד למדריגת חכמה דאצילות (כמבואר בחסידות⁴⁶),
הנה עליו נאמר⁴⁷ "פתי יאמין לכל דבר" (כדאיתא במדרש⁴⁸), והי'
בתכלית הביטול — ביטול במציאות, כמ"ש⁴⁸ "ונחנו מה", ולכן הי'
"עניו מכל האדם אשר על פני האדמה"⁴⁹ (ובפרט לגבי דרא דעקבתא
דמשיחא, כראותו את גודל המס"נ שלהם כו'⁵⁰), וכפי שמבאר רבינו הזקן
(בד"ה ויספו ענוים בה' שמחה⁵¹) הדיוק ד"עניו מכל האדם" שקאי גם
על "נכרי" (אף ש"ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"⁵²).
ולכן, הנה דוקא משה רבינו יכול לפעול אצל בני ענין הביטול,
שעי"ז "תרום קרן ישראל".

וזהו גם ענין הצדקה — "קח מהם כופר לצדקה" — שאין זה
ענין של פריעת חוב, שהרי אינו חייב לו מאומה כו', וגם לא ענין של
מתנה בגלל ש"עביד נייחא לנפשי"⁵³; מדובר אודות עני ש"לית לי'
מגרמי' כלום"⁵⁴, והוא מצדו מרגיש שצריך ליתן לו צדקה — שזהו מצד
ענין הביטול כו', ולכן, הרי זה פועל ש"תרום קרן ישראל".

(50) ראה תו"מ חמ"א ע' 41 בשוה"ג. וש"נ.

(51) מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"א ע' נא.

(52) פרשתנו לג, טז.

(53) ראה מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ

טז, א. ב"ב קנו, א.

(54) ראה תניא אגה"ק ס"י. ובכ"מ.

(44) שמו"ר רפ"ג.

(45) ראה גם תו"מ חי"ג ס"ע 233. וש"נ.

(46) ראה לקו"ת מסעי צא, סע"ד ואילך.

נצבים מט, ב. ובכ"מ.

(47) משלי יד, טז.

(48) בשלח טז, ז"ח.

(49) בעלותך יב, ג.

יג. וההוראה מזה:

ובהקדמה — שלאחרי שהקב"ה השיב למשה על שאלתו "במה תרום קרן ישראל", "בכי תשא", "קח מהם כופר לצדקה", הרי זה נעשה ענין מוחלט שאין בו מקום לטעות, וכמו "טעה בדבר משנה (שבזה נכללים גם "מימרות האמוראים" ו"גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים [ו]הפוסקים כמו הטור והשו"ע כו" 55) חוזר" 56, ועד שזהו ענין שידוע גם לתינוקות של בית רבן.

ובנדו"ד, הרי זו הוראה שצריך להוסיף ולהרבות בנתינת הצדקה, ומתוך ביטול כו'.⁵⁷

והרי זוהי המעלה המיוחדת שיש באמצעריקא⁵⁷ — שאע"פ שמונחים ושקועים בענין הפרנסה ראשו ורובו (לא רק באופן ד"יגיע כפיך" 58), וגם למעלה מהראש ("איבערן קאָפּ"), הרי לאידך גיסא, ישנה היכולת ליתן צדקה בריבוי ובהרחבה (אלא, שנתינת הצדקה צריכה להיות מתוך תנועה של ביטול כו', כנ"ל).

ולהעיר, שאע"פ שגם בלאה"כ פוסקת התורה ש"לא ידח ממנו נדח" 59, מ"מ, רצונם של רבותינו נשיאינו לפעול שיהי' זה בדרכי נועם, ומתוך הרחבה כו'. ולכן יש להוסיף ולהרבות בענין הצדקה, שע"ז פועלים ש"תרום קרן ישראל", ועד להרמת קרן ישראל בנוגע לענין הגאולה.

* * *

יד. בסיום פרשתנו, על הפסוק "והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו", מפרש רש"י: "וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו". ובפסוק שלפנ"ז⁶⁰, "ודיבר אל בני ישראל", מפרש רש"י: "וראו קרני ההוד בפניו, וכשהוא מסתלק מהם" — אזי "והשיב משה את המסוה גו".

ואינו מובן: מה מוסיף רש"י בפירושו על המפורש בקרא — "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה גו" ויצא ודיבר אל בני ישראל גו" וראו בני ישראל את פני משה גו" והשיב משה את המסוה גו" עד בואו לדבר אתו"?!

טו. ויובן בהקדים הביאור בפשטות הכתובים — דלכאורה אינו מובן:

55) ראה ה' ת"ת לאדה"ז רפ"ב. וש"נ.

56) כתובות פד, ב. וש"נ.

57) ראה גם תר"מ חל"ט ס"ע 64. וש"נ.

58) ראה לעיל ע' 212 הערה 208. וש"נ.

59) ע"פ שמואל-ב יד, יד. וראה תניא

ספ"ל"ט. ה' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

60) שם, לד.

א) הפסוק "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו" — מיותר לגמרי לכאורה⁶¹, שהרי כבר נאמר לפני⁶² "וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו", ולכן "ויתן על פניו מסוה"⁶³, "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה"⁶⁰; ומה ניתוסף בפסוק האחרון שעדיין לא נאמר לפני⁶⁴?

לכאורה ה' אפשר לומר שפרשה זו מדברת אודות זמנים שונים: בחלק הראשון מדובר אודות מאורע חד-פעמי שה' ביום ירדת משה מהר סיני — "ויהי"⁶⁴ ברדת משה.. מן ההר.. קרן עור פניו.. ויראו מגשת אליו ויקרא אליהם משה.. וידבר משה אליהם.. ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה"; ובחלק השני מדובר אודות סדר ההנהגה שנקבע למשך כל הזמן — "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה.. ודיבר אל בני ישראל.. וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את המסוה.. עד בואו לדבר אתו".

אבל באמת אי אפשר לומר כן, שהרי בפסוק "וידבר משה אליהם"⁶⁵ — בחלק הראשון — מפרש רש"י "ולשון הוה הוא כל הענין", היינו, ש"כל הענין" מדבר אודות סדר ההנהגה באופן קבוע (ולא שהחלק הראשון מדבר רק אודות ענין חד-פעמי שה' ביום ירדת משה מהר סיני). וא"כ, נשאלת השאלה הנ"ל: מדוע נכפל הענין בפסוק האחרון?

ב) בנוגע לחלוקת הפסוקים — שהיא בדיוק, כמובן ממארו⁶⁶ "כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקינן ליי" — אינו מובן: כיון שכאשר משה "יצא ודיבר אל בני ישראל את אשר יצווה"⁶⁰ "יצא בלא מסוה" (כפירוש רש"י⁶³), ה' מתאים לכאורה לסיים את הענין — "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן גו" — באותו פסוק, ולמה נאמר "ויצא ודיבר אל בני ישראל את אשר יצווה" בפסוק בפני עצמו, "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן גו" בפסוק בפני עצמו?

ג) לכאורה יש סתירה בכתוב: בתחילה נאמר "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו", שמשמעותו, שבצאתו ה' המסוה על פניו; ומיד לאחר⁶⁷ נאמר "ויצא ודיבר אל בני ישראל.. וראו

64) שם, כט ואילך.

65) שם, לא.

66) תענית כו, ב. וש"נ.

61) ראה גם אוה"ח כאן.

62) שם, ל.

63) שם, לג.

בני ישראל את פני משה כי קרן גוי", היינו, ש"בצאתו יצא בלא מסוה" (כפירוש רש"י⁶⁷)!

טז. ויש לומר הביאור בזה:

הכרחו של רש"י לפרש ש"לשון הוה כל הענין" (ולא רק מהפסוק "ובבוא משה גוי") הוא מפשטות הכתובים:

בהמשך הכתוב נאמר⁶⁸ "ויצום את כל אשר דיבר ה' אתו בהר סיני", וכיון שברדתו מהר סיני לא לימד משה את כל עניני התורה, שהרי כו"כ ענינים נאמרו במשך כל הזמן שלאח"ז, עכצ"ל, שלא מדובר כאן רק אודות זמן רדתו מהר סיני, אלא גם בנוגע לכל משך הזמן שלאח"ז — "לשון הוה כל הענין", היינו, שכך הי' הסדר במשך כל הזמן, ש"אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל"⁶⁹, וכפי שממשיך: "תנו רבנן כיצד סדר המשנה וכו'".

יז. וממשיך רש"י לבאר את סדר הדברים: "ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה"⁶³, ש"לכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם הי' נותן המסוה כנגדן, ונוטלו בשעה שהי' מדבר עם ישראל (שהרי רק כאשר "ויכל משה מדבר אתם" אזי "ויתן על פניו מסוה", אבל כשדיבר אתם הי' בלא מסוה), ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו" (כהמשך הכתוב⁶⁰ "ובבוא משה לפני ה' לדבר אתו יסיר את המסוה עד צאתו").

וממשיך רש"י, "ובצאתו — יצא בלא מסוה ודיבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו":

אע"פ שמשמעות לשון הכתוב "יסיר את המסוה עד צאתו" היא שבצאתו יצא עם מסוה, מ"מ, מ"ש "ויצא (ותומ") ודיבר אל בני ישראל" ("וראו קרני ההוד בפניו" מבלי שיצטרך להסיר את המסוה), הרי זה באופן ש"בצאתו יצא בלא מסוה".

ועכצ"ל ש"עד צאתו" ו"ויצא" הם ב' אופני יציאה: (א) "עד צאתו" — לאהלו (ואז יצא עם מסוה), (ב) "ויצא (לא לאהלו, אלא תומ") ודיבר אל בני ישראל" (ואז יצא בלא מסוה), והיינו, שלאחרי שמשה שמע דיבורו של הקב"ה, הנה לפעמים הי' מלמד לבנ"י תיכף ומיד, ואז הי' יוצא בלא מסוה; ולפעמים הי' חוזר תחילה לאהלו (ורק אח"כ הי' מלמד לבנ"י), ואז הי' יוצא עם מסוה.

69) פרש"י עה"פ.

67) ראה גם משכיל לדוד כאן.

68) שם, לב.

יח. וממשיך רש"י, "וכשהוא מסתלק מהם (אזי) והשיב משה את המסוה על פניו גו":

כיון שהתיבות "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן גו" הם בפסוק בפני עצמו (ולא באותו פסוק שבו נאמר "ויצא ודיבר אל בני ישראל"), עכצ"ל, שפסוק זה בא ללמדנו, שגם לאחרי שהי' משה מדבר עם ישראל (וראו קרני ההוד בפניו בשעת הדיבור), הוסיפו "וראו בני" את פני משה כי קרן עור פני משה, ונהנו מזיו פניו, כיון שלא השיב את המסוה מיד כשגמר לדבר עמהם, ורק "כשהוא מסתלק מהם" (לאחרי משך זמן ששהה עמהם לאחרי שסיים לדבר) אזי "והשיב משה את המסוה על פניו".

וההסברה בזה — דלכאורה, כיון שראו קרני ההוד בפניו בשעה שדיבר עמהם, מהו הצורך ומהי התועלת בכך שיראו את פניו עוד איזה משך זמן (קודם שיסתלק מהם) — כי, בשעה שדיבר עמהם הוצרכו להיות במעמד ומצב של מסירה ונתינה מוחלטת לשמיעת הדברים, ובמילא לא היו יכולים ליהנות מראיית פניו, ולכן הי' צורך בזמן מיוחד — לאחרי גמר הדיבור עד שנסתלק מהם — שיהי' מוקדם כולו לראיית פניו⁷⁰.

יט. ומסיים רש"י, "עד בואו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו":

בפירושו "עד בואו לדבר אתו" — יש לומר בב' אופנים: (א) עד בואו אל הענין (ע"ד לשון חז"ל⁷¹: "כשבא לאותו מעשה") — אל הדיבור, שרק אז הי' מסיר את המסוה, כדי שלא יהי' הפסק בינו ובין הדיבור, (ב) עד בואו כפשוטו, שהו"ע שינוי המקום, שכבר אז הי' מסיר את המסוה, עוד לפני שהגיע אל הדיבור עצמו.

וזהו שמפרש רש"י: "כשבא לדבר אתו", היינו, שכאשר רק בא (ממקום למקום) כדי לדבר אתו, עוד לפני שהגיע אל הדיבור, הי' כבר מסיר את המסוה.

והיינו, שהסרת המסוה "בשעה שהי' מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו" היתה באותו אופן — מדה כנגד מדה⁷² — לא רק בעת הדיבור עצמו, אלא גם במשך זמן נוסף.

71) מכילתא ר"פ יתרו. ועוד.
72) פרש"י נח ז, יא. יא, ז. ועוד.

70) לשלימות הענין — ראה גם שיחת
ש"פ ויקהל ס"ב (לקמן ע' 304 ואילך).

כ. ובדרך אגב — יש בענין זה לימוד בנוגע להלכה:

אמרו רז"ל⁷³: "כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (מרירות מחמת אימה) כו", והיינו, שבשעה שלומד מרבו צריך להיות מסור ונתון כל כולו לשמיעת תורת רבו, ולולי זאת אינו יכול להיות כלי קיבול כדבעי. וכיון שבשעת מעשה צריך להיות מונח לגמרי בתורת רבו, הרי מובן, שאי אפשר שבאותה שעה תהי' לו הנאה מדבר נוסף, אפילו לא מראיית פני רבו.

ולאידך גיסא, הרי ידוע⁷⁴ שראיית פני הרב מועילה להבנה והשגה כו', וכפי ש"אמר רבי האי דמחדדנא מחבראי דחזיתי' לרבי מאיר מאחורי', ואילו חזיתי' מקמי' הוה מחדדנא טפי, דכתיב⁷⁵ והיו עיניך רואות את מוריך"⁷⁶.

אך ע"פ המבואר לעיל מובן כיצד שני הענינים אינם סותרים זה את זה, כי, בשעת שמיעת דברי תורה מפי רבו אסור להיות שום ענין צדדי, אפילו הנאה מראיית פני הרב, אלא ביטול בתכלית לקבל דברי רבו, ורק בגמר הדיבור יכול — וצריך — להיות ראיית פני הרב; וכנ"ל גבי משה רבינו, שלאחרי גמר דיבורו לבנ"י, הי' מקדיש זמן מסויים לשהות עמהם בלא מסוה, כדי שיוכלו לראות וליהנות מזיו פניו.

ונמצא, שעיקר הענין והתועלת שבראיית פני הרב היא (לא בשעת הלימוד, בהיותו מסור ונתון לשמיעת דברי הרב, ולכן אינו מקדיש שימת-לב מיוחדת לראיית פני הרב, אלא) תיכף לאחר הלימוד דוקא.

כא. וע"פ האמור שראיית קרני הוד פניו של משה היתה רק לאחר גמר שמיעת דברי משה — יש לתרץ תמי' נוספת:

איתא בגמרא⁷⁷: "כל המסתכל בג' דברים עיניו כהות", וא' מהם — "בנשיא, דכתיב⁷⁸ ונתתה מהודך עליו". ואינו מובן: הרי מפורש בקרא שבנ"י ראו את פני משה!?

לכאורה אפשר לחלק בין ראי' להסתכלות, שהאיסור הוא רק על הסתכלות, משא"כ ראי' סתם. וכדמוכח מ"קשת", שזוהו א' מג' הדברים שהמסתכל בהם עיניו כהות⁷⁷, שהאיסור הוא רק להסתכל בקשת, באופן

76) עירובין יג, ב.

77) חגיגה טז, א.

78) פינחס כז, כ.

73) שבת ל, ב (ובפרש"י). וש"נ.

74) ראה ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב. הובא

בלקו"ש חל"ד ע' 269. ועוד.

75) ישעי' ל, כ.

של עיון והתבוננות⁷⁹, משא"כ בנוגע לראי' סתם⁸⁰, הרי אדרבה: חכמים תיקנו ברכה מיוחדת על ראיית הקשת, אלא ש"אסור להסתכל בו ביותר"⁸¹.

אבל, בפשטות הכתובים, ראי' והסתכלות הם ענין אחד, כדמוכח מפירוש רש"י על הפסוק⁸² "ויראו את אלקי ישראל", "ונסתכלו והציצו כו'", "ויחזו את האלקים"⁸³, "היו מסתכלין בו כו'".

[ולכאורה נקט כן גם להלכה בסידור אדמו"ר הזקן:

בסדר קידוש לבנה כותב רבינו הזקן: "ויביט בלבנה פעם אחת קודם הברכה, וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל".

ומקור הדברים הוא בדברי השל"ה⁸⁴, שמביא מדברי המקובלים⁸⁵ (אבל רבינו הזקן כותב זאת בסידורו השוה לכל נפש) ש"אסור להסתכל בלבנה". וטעם הדבר — בגלל השייכות של קידוש הלבנה לשכינה, כדאייתא בגמרא⁸⁶ "כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה". וע"ד איסור ההסתכלות בקשת, משום "דכתיב⁸⁷ כמראה הקשת .. הוא מראה דמות כבוד ה'".⁷⁷

[ולהעיר, שגבי קשת הלשון בשו"ע⁸¹ הוא ש"אסור להסתכל בו ביותר", ומשמע, שמותר להביט בה כל הזמן (ולא רק "פעם א'"), ורק הסתכלות אסורה; ואילו בקידוש לבנה כותב אדה"ז ש"לא יראה בה כלל". ויש לבאר טעם הדבר — לפי שמצינו דיעה⁸⁸ גבי קידוש לבנה שתולה עיניו בה כל זמן אמירת סדר קידוש לבנה, וכן משמע מלשון המחבר בשו"ע⁸⁹. ולכן גם גבי קשת כתב המחבר שלא "להסתכל בו ביותר", כי ראי' בעלמא לא רק מותר אלא שצריך לעשות כן (כמו בקידוש לבנה). אבל אדמו"ר הזקן פסק בסידורו שמספיק להביט פעם אחת קודם הברכה, ולכן כתב שאחרי שהביט פעם אחת "לא יראה בה כלל".]

ובנוגע לענינו: אע"פ שלשון השל"ה הוא "אסור להסתכל בלבנה", מ"מ כתב רבינו הזקן ש"לא יראה בה כלל" (ומותר רק להביט

79) ראה לקו"ש חל"ה ע' 80 הערה 32. 85) בשם רבינו מאיר הלוי — בס' אוצר הכבוד לר"ה דף כא, הובא בס' שושן סודות. רש"י.

80) ראה גם עיון יעקב שם.

81) שו"ע או"ח סרכ"ט ס"א.

82) משפטים כד, יו"ד.

83) שם, יא.

84) עג, א. עד, א.

86) סנהדרין מב, א.

87) יחזקאל א, כת.

88) לבוש ואל"י רבה רסתכו"ו.

89) או"ח סתכו"ו ס"ב. וראה כף החיים שם

סקל"ד. וש"י.

בה פעם אחת, כי בלאה"כ אי אפשר לברך עלי', ומזה מוכח שראי' והסתכלות הם ענין אחד].

כב. ויש לומר הביאור בזה:

נתבאר לעיל (סי"ז) שבנ"י למדו תורה ממשה רבינו באופן של מסירה ונתינה מוחלטת, עד כדי כך, שבשעת הלימוד לא היו יכולים אפילו ליהנות מזיו פניו (ובשביל זה הי' צורך בזמן מיוחד לאחרי הלימוד).

ונמצא, שבשעת הלימוד נתבטלו בנ"י ממציאותם לגמרי ונתאחדו עם משה רבינו (ותורתו), כך, שכל המציאות שלהם היתה המציאות של משה רבינו.

ומובן, שבמעמד ומצב כזה אין איסור להסתכל על הנשיא, כיון שכל המציאות שלו אינה אלא מציאותו של הנשיא — חלק ממנו; והאיסור להסתכל בנשיא (וכן בכהנים⁷⁷) הוא רק כאשר לא היתה הכנה לזה ע"י לימוד תורתו באופן של ביטול המציאות לגמרי.

וההוראה מזה — שלימוד התורה צריך להיות באופן של מסירה ונתינה בתכלית הביטול, עד שהמציאות שלו נעשית מציאות תורנית, ועי"ז נעשים גם עניני הרשות שבחלקו בעולם באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"⁸⁰ ו"בכל דרכיך דעהו"⁸¹, ע"י העבודה דאתכפיא ואתהפכא כו'⁸².

ספ"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ב.
92) חסר הסיום (המו"ל).

90) אבות פ"ב מי"ב.
91) משלי ג, ו. וראה רמב"ם ה' דעות